

רבי נתן אומר: בקברניט בבית קברות של מלכים היה קבור יוסף, ולא היה ידוע באיזה קבר.

הלך משה ועמד על קברניט של מלכים, אמר: יוסף! הגיע עת שנשבעת הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אני מנוקין משבועתך!

באותה שעה נודעו ארונו של יוסף! נטלו משה והביאו אצלו.

וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת של יוסף ואחד של שכינה ובו הלווחות מהלכין זה עם זה, והיו עוברין ושכין אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו?

אמרו ישראל: אחד של מת ואחד של שכינה!

שאלו העוברין ושכין: וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה?

אמרו ישראל: קיים זה כל מה שכתוב בזה! יג-ב

אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו שיקעו את הארון בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו שתמיד יעלה הנילוס וימלא את היאורים והחריצים הנמשכים ממנו על פני כל הארץ שמהן משקין את השדות. לפי שהגשמים אינם יורדים במצרים.

הלך משה ועמד על שפת הנילוס. אמר לו: יוסף יוסף! הגיע העת שנשבעת הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל שיעלו את עצמותך ממצרים אתם אם אתה מראה עצמך מוטב, אם לאו הרי אני מנוקין משבועתך!

מיד צף ארונו של יוסף! (14)

ואל תתמה הואך ברזל צף? (15) שהרי כתיב במלכים אצל תלמידי אלישע "ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל [הגרזן] נפל אל המים ויצעק ויאמר אהה אדני והוא שאול [ואין לי לשלם תחתיו] ויאמר איש האלקים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב [חתך] עץ וישלך שמה ויצף הברזל". והלא דברים קל וחומר, ומה אלישע שהוא תלמידו של אליהו, ואלהיו תלמידו של משה שלמד תורת משה (16) צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה.

15. הרבה נסים נעשו ע"י משה אך מסתבר שלא נתן לו הקב"ה סיוע בזה ע"י נס כדי להגדיל שכרו וכן לעיל דפריך מנין היה יודע משה אע"ג שמושה היה ארון כל הנביאים אלא דמסתברא שלא הודיעו ה' כדי שיטרח ויצטער כדי ליטול שכרו. חסדי דוד.

16. רש"י. ולמ"ד פנחס זה אליהו היה תלמידו ממש. מהר"ץ חיות.

לה פקוד פקדתי אתכם, אמרה להם א"כ הוא המושיע. ולכן הלך גם משה אצלה. תוד"ה סרח.

14. רש"י בחומש שמות לב. ד מביא מאמר חז"ל דמשה כתב על טס שכתוב בו השם, עלה שור עלה שור, וזרקו לנילוס. וכתב בספר העמק סוכות דתלוי במחלוקת הסוגיות אי מותר גרם מחיקה בשם.

ומשנינן: אמר רבי המא ברכי חנינא: משכבם גנבוהו אחיו ולשכבם נחזיר אבידתו.

קשו קראי אהרדי: כתיב בפרשת בשלח "ויקה משה את עצמות יוסף עמו" משמע רק משה ולא שאר העם וכתיב בספר יהושע "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים" משמע שכולם העלוהו?

ומשנינן: אמר רבי המא ברכי חנינא: כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על זה שגמרו כאילו עשאו כולו, אף כאן בני ישראל גמרו את קבורתו ולפיכך גם העלאתו נקרא על שמם.

רבי אלעזר אומר: אף מורדין אותו מגדולתו מן השמים למי שמתחיל ואינו גומר הדבר [אלא אם כן היה לו אונס כמו משה שמת במדבר] דכתיב לאחר מכירת יוסף "ויחי בעת ההיא וירד יהודה" שיהודה התחיל בהצלת יוסף שאמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו" ולא גמר.

רבי שמואל בר נחמני אמר: אף קובר אשתו ובניו, (20) דכתיב "ותמת בת שוע אשת יהודה" וכתיב "וימת ער ואונן" שהיו בני

והוינן בה: ואי לא איעסק ביה משה בעצמות יוסף ישראל לא הווי מיעסקי ביה? והרי כולם הושבעו על כך ואיך הניחו למשה להתעסק בו לבדו? (17)

והכתיב "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכבם" הרי שלאחר שנפטר משה התעסקו בו ישראל?

ותו, אי לא איעסקו ביה ישראל לאחר שנפטר משה, בניו של יוסף לא הווי מיעסקי ביה ואיך הניחו את שאר העם להתעסק בו? והכתיב על שכבם "ויחיו לבני יוסף לנחלה" הרי שבני יוסף קברוהו בנחלתם משום שהיה חביב עליהם?

ומתצינן: אמרו בניו עצמם: הניחו לו שיתעסקו בו כל ישראל מפני שכבודו במרובים יותר מבמועטין.

ותו אמרו ישראל על משה הניחו לו שיתעסק בו הוא לבדו מפני שכבודו בגדולים יותר מבקטנים. (18)

והא דכתיב "קברו בשכבם" הוינן בה: מאי שנא בשכבם למה קברוהו דוקא שם? (19)

ואין כל אחד מישראל מצוה לעשותה בפני עצמו פשיטא שיש להקדים הת"ח לשאר כל אדם כדחזינן הכא גבי ארונו של יוסף שאמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר.

19. לפי פשוטו הטעם עפ"י מה שפירש רש"י בחומש "ואני נתתי לך שכבם אחד על אחיך" שנתן לו יעקב את שכבם לנחלה ליקבר בה. מהרש"א.

20. דהוי כבוד ואינו מקיים כי כשהתחיל המצוה היה דעתו לגמרה והנודר ואינו מקיים

17. לכאורה זה סותר למה שנאמר לעיל שכל ישראל נתעסקו בביזה ומה ראיה מזה שקברוהו בשכבם שאז לא היה שעת ביזה וי"ל שעיקר הקושיא מכל אותן ארבעים שנה שהתעסק בו משה לבדו שהיה הארון עמו. מהרש"א.

18. כתב בשכ"ג דבמצוות ה' אין חולקין כבוד לרב דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות מצות ה'.

וכתב בשערי תשובה או"ח סוס"י תרנ"ח דזה לא נאמר אלא על מצוה המוטלת על כל איש מישראל אבל במצוות המשותפות על כל הציבור

(יהודה, 21)

אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נקרא יוסף — "עצמות" בחייו? שאמר יוסף על עצמו בעודו חי "והעליתם את עצמותי מזה" משום שלא מיחה בכבוד אביו, דקאמרי ליה אחיו "עבדך אבינו" ולא אמר להו ולא מיד. (22)

ואמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות. (23)

כתיב "ויסף הורד מצרימה" אמר רבי אלעזר: אל תיקרי הורד אלא הוריד — שהוריד איצטונני פרעה מגדולתן ע"י שפתר לפרעה את החלום והם לא ידעו לפותרו.

כתיב "ויקנהו פוטיפר פרים פרעה" אמר רב: שקנאו לעצמו למשכב זכור בגלל יופיו. בא גבריאאל ופירעו סירסו [סירוס יתר] דמעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף כתיב פוטיפרע על שם שפרעו גבריאאל.

שנינו במשנה: מי לנו גדול ממשנה,

כתיב בפרשת ואתחנן "ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" אמר רבי לוי: "רב" בישר — "רב" בישרוהו.

"רב" בישר משה לבני מחלוקתו בפרשת קרח שאמר להם "רב לכם בני לוי" והקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה "רב" בישרוהו — "רב לך". דבר אחר: "רב לך" — רב יש לך. ומנו? יהושע! שהגיעה מלכותו ואין מלכות נוגעת בחברתה.

דבר אחר: "רב לך" פירושו: די לך אל תרבה בבקשה ממני כדי שלא יאמרו: הרב כמה קשה שאינו שומע ומתפייס לתלמיד ותלמיד כמה סרבן מפציר.

וכל כך למה מדוע לא נתקבלה תפלתו?

תנא דבי רבי ישמעאל: לפום גמלא שיחנא לפי כח הגמל מרבין במשאו כך משה רבינו לפי צדקתו מדקדק הקב"ה עמו.

כתיב "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום". שאין תלמוד לומר "היום"? אלא היום מלאו ימי ושנותי שביום זה נולדתי.

ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שמתים ביום שנולדו. דכתיב "את מספר ימך אמלא". (24)

מתו אשתו ובניו. יפה תאר מדרש פ' וישב.

21. אע"ג דבקרא מפורש שמתו בהשחתת זרע צ"ל שמזה לבד לא היו נענשין כיון שהיו רק בני שבע שנים כמבואר בסדר עולם ולא הגיעו לכלל עונשין אלא דהא והא גרמו כמו שאמרו פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. מהרש"א.

22. אמרו ג' שותפין באדם ומאביו נבראו העצמות לכן נתבזה שיקרא עצמות בחייו כאילו לא היה לו רק חלק של אביו דהיינו עצמות. מהרש"א.

23. כמו שאמרו אוי לרבנות שמקברת את בעליה. עיון יעקב.

24. נראה הטעם דהנה אמרו בשבת נה. א דאין

ואת נבו וגו'"]נבו" מלשון נבואה ששם מתו ג' נביאים משה ואהרן ומרים] הרי שמת בחלקו של ראובן.

וחיבן משה קבור? בחלקו של גד, דכתיב אצל גד "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון".

ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי המרחק? ארבעה מילין.

אותן ארבעה מילין מי הוליכו?

מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה בכנף לבוש הודו, (26) כלומר שהקב"ה הביאו.

ומלאכי השרת אומרים על משה "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". והקב"ה אומר עליו "מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי אוץ" להוכיחם לשמי.

ושמואל אומר: הקב"ה אומר "מי כהחכם ומי יודע פשר" שהיה יודע לעשות פשרה ביני ובין עם ישראל.

ורבי יוחנן אומר: הקב"ה אומר "החכמה מאין תמצא".

כתיב "לא אוכל עוד לצאת ולבא". מאי "לצאת ולבא"? אילמא לצאת ולבא ממש שלא היה יכול לצאת ולבא מחמת זקנה? והכתיב "ומשה בן מואה ועשרים שנה כמותו לא נס ליחה" שלא ברח ממנו לחלוחית כחו וכתיב "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" ותניא: שתיים עשרה מעלות מדרגות היו שם ופסען משה בפסיעה אחת הרי שלא נחלש כלל אף ביום מותו?

ומשנינן: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי "לצאת ולבא" — בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו שערי הכמה באותו יום.

כתיב "וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד" תנא: אותה שבת שנפטר משה (25) של דיו זוגי שני חברים היתה, ניטלה רשות מזה וניתנה לזה תחילת היום היתה למשה וסופו ליהושע.

אמר רבי יהודה: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו!

חיבן משה מת? בחלקו של ראובן, דכתיב "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" ובהמשך "וימת שם משה" ונבו בחלקו של ראובן קיימא דכתיב "רבני ראובן בנו וגו'

25. קצת ראייה מזה שמת משה בשבת יעויין מנחות ל. א תוד"ה מכאן. מהרש"א.

26. לשון רש"י. וכתב ע"ז החסדי דוד שהדברים סתומים ונראה דזה אחד מן המקומות דמוכח בהדיא שרוח ה' נוססה בו ברבינו רש"י ושהיה בקי מאד במעשה מרכבה דהכא נראה שרמו סוד גדול ונעלם.

מיתה בלא חטא וקחשיב שם הנך דמתו מחמת עטיו של נחש, שהמיתה הטבעית היא הכרח מחמת חטא אדה"ר. ולכן מי שמת מחמת חטאו, אינו מת ביום שנולד דוקא. אבל מי שמת מחמת חטא הנחש. א"כ תיכף בעת שנולד נגזר עליו המיתה מחמת שנולד, לזאת אינו מת בשאר הימים אלא בעת יבוא היקף גלגל היומי שנולד בו אז מת מחמת שנולד. עיני שמואל.

עמדו למעלה נרמה להם שהוא למטה. עמדו למטה נרמה להם שהוא למעלה. נחלקו לשתי כתות. אותן שעומדים למעלה נרמה להן למטה ואותן שעמדו למטה נרמה להן למעלה. לקיים מה שנאמר "ולא ידע איש את קבורתו".⁽²⁹⁾

רבי חמא ברבי חנינא אמר: אף משה רבינו אינו יודע היכן הוא קבור. דכתיב הכא "ולא ידע איש את קבורתו" וכתיב התם "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים" ודרשינן שגם "ולא ידע איש" הכוונה למשה רבינו עצמו.

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה נקבר משה אצל בית פעור? כדי לכפר על מעשה פעור שחטאו בכנות מואב.

⁽³⁰⁾ ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם? מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתידי בית המקדש ליהרב ולהגלות את ישראל מארצם. שמא יבאו לקבורתו של משה באותה שעה ויעמדו בכביה ויתחננו למשה ויאמרו לו: משה רבינו עמוד בתפלה בעדנו! ועומד משה ומבטל את הגזירה.⁽³¹⁾ מפני שחביבים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. שכן אתה

ורב נחמן אמר: הקב"ה אומר "וימת שם משה"⁽²⁷⁾

סמליון [שם חכם]⁽²⁸⁾ אמר: הקב"ה אומר: וימת שם משה ספרא רבה דישראל שכתב את התורה.

תניא: רבי אליעזר הגדול אומר: שנים עשר מיל על שנים עשר מיל — כנגד מחנה ישראל. בת קול משמיע ואומר: וימת משה ספרא רבה דישראל.

ויש אומרים: לא מת משה. כתיב הכא "וימת שם" וכתיב התם "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" ילפינן גזירה שוה "שם" — "שם" מה להלן עומד ומשמש לפני ה' אף כאן עומד ומשמש.

כתיב "ויקבר אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור". אמר רבי ברכיה: סימן בתוך סימן כלומר הרבה סימנים יש כאן למקום קבורתו של משה. בארץ מואב. בגיא, מול בית פעור ואפילו הכי "ולא ידע איש את קבורתו".

וכבר שלחה מלכות הרשעה רומי אצל גסטרא מושל של בית פעור הראונו היכן משה קבור!

א-ד

29. כי כבר נעשה משה בחייו דבר רוחני כמלאך כמ"ש לחם לא אכלתי ופירש מן האשה וגופו נשאר רוחני שאין לו גדר במקום ואין לעמוד על מקומו המיוחד לו. והוסיף רבי חמא שמשה בעצמו לא ידע מקום קבורתו כי נעשה כולו רוחני שלא ידע היכן גופו כלל כי נפשט החומר ממנו. מהרש"א.

30. עפי' הג' הב"ח והוא גירסת עין יעקב.

31. וא"ת תבטל הגזירה ומה בכך. וי"ל כמ"ש

27. להודיע שהוא העדר גדול לדורו כמ"ש עבד ה' וכו' ולא קם כמשה וכו' לכל האותות אשר עשה וכו'. מהרש"א.

28. רש"י. ותו' כתבו בשם ר"ח ד"א שהוא שם מלאך.

וכתב מהרש"א דלפי"ז הוא המשך דברי רב נחמן דוימת שם משה אין בו שום שבח למשה אלא דסמליון המלאך אמר דמת ספרא רבא דישראל.